

hogy ez a könnyen kristályosodó vegyület a *Linaria genistifolián* kívül még csak a *L. bipartita* és a *L. reticulatában* van meg. (Ber. deutsch. bot. Ges. 1917. 99. old.)

m. g. A *Tragus racemosus* pázsitot és a *Ceterach officinarum* harasztot a németek állami védelemben részesítik. A *Tragus racemosus* homoklakó növény. Nálunk eléggé elterjedt, Németországban azonban igen ritka. A Pfalz tartománybeli Eberstadt közelében az állam kilencven évre kibérelte a *Tragus racemosus* termőhelyét, hogy ily módon megóvja ezt a pázsitot az elpusztulástól.

m. g. A kékmoszatok sejtfala nem chitin, amint azt sokáig gondolták. Klein G. szerint a sejtfalat főként cellulóze alkotja. A nyálkás hüvelyekben azonban hiányzik vagy legalább nem lehetett kimutatni, helyette főleg pektinanyagok vannak itt jelen. (Sitzber. Akad. Wien. 1915, 124. 17. old.)

m. g. „Világító“ kovamoszat még nem volt ismeretes a világító-növények sorában. Schröder B. tette azt a megfigyelést, hogy a *Melosira Roeseana* kovamoszat, ha nagyobb mennyiségben van jelen, pompás zöld fényt ver vissza, akárcsak a *Schistostega osmundacea* moha előtelepe. Nevezett kovamoszatnak ezt a zöld fénylését Szászországnak egyik barlangjában észlelte. (Ber. deutsch. bot. Ges. 1916. 796. old.)

m. g. A kucsmagombák általában ehetőek. Óvatosság okából tanácsos azonban azokat előbb leforrázni és a vizet, amely a gombában jelenlevő mérges anyagot kivonta, kiönteni. Ezen gombák egyik faja, a *Gyromitra esculenta* (Papsapka, Kókistaréj), 1916-ban Németországban több mérgezést idézett elő, melyek közül néhány eset halállal végződött. Dittrich G. ezen mérgezések tanulmányozása, valamint tengeri malacokkal való etetési kísérletek alapján helyesnek mondja a kucsmagomba leforrázását és a víz kiöntését, egyben óva int attól, hogy a kucsmagomba élvezése után rövid időn belül újból éljünk vele, mert kiderült, hogy a kucsmagomba, ha első ízben nem is ártott, másnapon való ismételt elfogyasztása után biztosan megbetegedést okoz. (Ber. deutsch. bot. Ges. 1917. 27. old.)

SZAKOSZTÁLYI ÜGYEK.

A Növénytani Szakosztály 1917. évi május hó 9-én tartott 220. ülése.

Elnök: Mágoecsy-Dietz Sándor. Jegyző: Szabó Zoltán.

Elnök üdvözli Filárszky Nándor szakosztályi másodelnököt abból az alkalomból, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, Hollós Lászlót pedig a Magyar Tudományos Akadémia Marcibányi-mellékjuttalmának elnyerése alkalmából. Hasonlóképen üdvözli a jegyzőt, akit Ő Felsége az állatorvosi főiskolai rendkívüli tanári címmel tüntetett ki. Bejelenti a szakosztálynak, hogy Richter Lajos budapesti növénygyűjtő f. hó 7-én elhunyt.

1. Hollendonner F. előterjeszti vizsgálatának eredményét az aquincumi római szövet anyagáról (I. Botan. Közl. XVI. köt. 35. old.).

2. Jávoroka S. „Botanizálás Stajlerlak környékén“ címmel ismerteti az e helyen gyűjtött növényeket. (Megjelenik.)

3. Györfly I.: „Kettős pártájú terebélyes csegetyűke“ című közleményét előterjeszti a jegyző (I. Botan. Közlem. XVI. köt. 33. old.).

4. Horváth Z.: „A kétnyári ligetéke virágzása“ című dolgozatát bemutatja a jegyző.

5. Bemutatók: Kümmérle J. B. bemutat *Anemone nemorosa* példányokat, amelyeknek virágai kettős rendellenességet mutatnak. A példányokat Vraný V. ny. tanító gyűjtötte Soliskon Turócszentmárton mellett. A virágnak egyik jelensége az, hogy a hattagú virágtakaró elzöldült, illetőleg ellombosodott, másika pedig az, hogy a porzók nagyobb része fehér szirmokká alakult, miáltal az ú. n. „félíg dupla“, „félíg telt“ virágalak jött létre. Mindkét jelenség e növényen az irodalom szerint gyakori, de, hogy együttesen is fellép, az nem tűnik ki világosan az eddigi irodalomból. — Mágocsy-Dietz S. bemutat járulékos gyökereket fejlesztő *Ficus*-leveleket, továbbá a kései és erős fagyok okozta sérüléseket a növénykert fás növényein. — Tuzson J. felhívja a szakosztály figyelmét arra, hogy a *Tussilago farfara* levele Erdélyben főzelékül szolgál és alkalmas volna főzelékkonzerv előállítására. — Ernyey J. a *Tussilago* orvosi használatát említi, Moesz G. és Sántha L. egyéb főzelékül használható növényt sorol fel.

6. A szakosztályi ügyek során jegyző jelenti, hogy az Állattani szakosztály átiratban köszönte meg részvétiratunkat, továbbá jelenti, hogy a székesfővárosi kertészet igazgatója átiratában a szakosztály 1917 áprilisi ülésén hozott határozatát a gellérthegyi *Peganum harmala* tárgyában magáévátette és megígérte ennek a növénynek, valamint a fűgefák védelmét.

A Növénytani Szakosztály 1917. évi november hó 14-én tartott 221. ülése.

Elnök: Mágocsy-Dietz S. Jegyző: Szabó Z.

1. Elnök üdvözlöi Thaisz Lajos, Lacsny Ince Lajos, Doby Géza és Kovács Géza tagtársakat előlépésük alkalmából.

2. Galambos Mária előterjeszti „A hazai Thymelaeaceák szövetvettana“ című értekezését (I. e. füzet 69. old.).

3. Thaisz I. „Szakosztályi kirándulás a veresegyházi tóhoz“ című előadásában a cimben említett termőhely igen érdekes flórájának tüzetesebb tanulmányozására hívja fel a szaktársakat. A tözeges tó geológiai múltjának rövid ismertetése és az ottani növényyszövetkezetekről készített fényképeinek bemutatása után ezúttal csupán három nevezetes növényt sorol onnan elő, és pedig a *Cicuta virosát*, *Menyanthes trifoliatát* és az *Acorus calamus-t*. Ezeket újabban Bakos Gyula egyetemi növénykerti alkertész találta ott először. A *Cicuta virosát* azonban már Sadler is említi ugyanonnan.

Hozzászóltak Boros Ádám, Tuzson János és Thaisz Lajos.

4. Tuzson J. „Az Árpási Havasok két érdekes Carexa“ címmel ad elő. (Megjelenik.)

5. Szabó Z. előterjeszti Vouk Valentin zágrábi egyetemi tanár közleményét a Rossi-féle herbáriumról (l. e. füzet 115. old.).

Hozzászóltak Schiller Zs., Szabó Z., Mágocsy-Dietz S.

6. Schiller Zs. bemutatja a budai várhegy nyugati részén, a Lovas-úton gyűjtött *Euphorbia maculatát*, melyet Lányi Béla hazánkból Szegedről közölt (l. e. füzet 127. old.).

7. Jegyző jelenti, hogy új tagokul jelentkeztek: Sik Miklós gazd. tiszt (Magyarboly), Thoroczkay Sándor gyógyszerész (Kapnikbánya), Fóris Ferenc tanár (Csát), Bartha József gyógyszerész (Ökörmező), dr. Woldorfi Benedek Artur alispán (Fogaras), Mandel András gazd. titkár (Nyíresászári), dr. Szentcs Anzelm perjel (Zirc), Gimesy Nándor ciszt. r. áldozópap (Budapest), Egyetemi Növénytani Intézet (Zágráb). — Új alapítványokat tettek: 100 koronát dr. Lacsny Ince Lajos főgimn. igazgató (Rozsnyó) és 200 koronát Kostka László szőlőbirtokos (Izsák).

A szakosztály az új alapítóknak köszönetét fejezi ki.

A Növénytani Szakosztály 1917. évi dec. hó 13-án Kitaibel Pál halálának századik évfordulóján tartott 222. ülése.

Elnök: Mágocsy-Dietz Sándor. Jegyző: Szabó Zoltán.

1. Mágocsy-Dietz Sándor: Amidőn szakosztályunk mai ülését megnyitva üdvözlöm t. tagtársaimat, bizonyos ünnepi hangulat vesz rajtam erőt. A mai nap ugyanis a magyar botanika mélységes gyászának százados évfordulója! Ma van éppen száz esztendeje annak, hogy hazánk egyik legnagyobb botanikai kutatója, a jellemző magyar növények légióinak felismerője — Kitaibel Pál elhalálozott! Az ő jelentősége a magyar flóra kutatásában olyannyira nagyméretű, hogy szakosztályunknak elsőrendű kötelessége az emlékezés fáklyájával megvilágítani az ő munkálkodását. Megtesszük pedig ezt szakosztályunk szűk körében éppen azzal, hogy szigorúan szakszerűen foglalkozunk tudományos hagyatéka jelentőségének ismertetésével. Az ünneplés fényét hazánk legelső tudományos társasága gyújtotta meg — mi, szerény mécsünk gyér világításánál, meleg belső érzelmmel és meghatottsággal üljük meg csendes munkálkodásunk keretében Kitaibel halálának százados évfordulóját.

A megemlékezés keretében nem kívánok Kitaibel Pál életével emlékezőszerűen foglalkozni — csak rá akarok mutatni egyéniségének jelentőségére, a növénytan terén elért eredményére, jelességére.

Kitaibel Pál annak ellenére, hogy különlegesen és elsősorban a haza növényzetének kutatója, még azok közé a mármár kihalt tudós típusú férfiak sorába tartozott, akik szélesebb látókörrel bírva, más tudományokban is jeleskedve, a szó igaz

értelmében tudósok voltak. Ebbeli mivoltához járult minden természettudományi téren és emellett általában a kultúra terén való haladás iránti lelkesedése. És hogy e tekintetben mint valódi természettudós kellő érzülettel járt el, bizonyítja az is, hogy a magyar kultúra előbbrevitelét szükségesnek, fontosnak

Kitaibel Pál mellszobra.
(Márványból készítette Kopits J. művész.)

tartotta. Vagy nem bizonyítéka ennek az a meleg üdvözlés, amellyel Diószeghi Sámuel Magyar Füveskönyvét fogadta, vagy az a felhívás, amellyel a Magyar Természettudományi, Gazdasági és Orvosi Társaság megalakításának tervezetét terjesztette a magyar közönség elé! Tévékenységgel, munkásságával a magyar kultúrának jelentős tényezője volt. Hiszen sok-

oldalúságával nemcsak a magyar növénytan történetében állított magának ércnél maradandóbb emléket, hanem egytormán jeleskedett mint kémikus, mint mineralógus, sőt még a zoológia terén is vannak érdemei és az ezektől távolabb eső seismografia terén is, amennyiben a moóri földrengés alkalmával a rengések erősségének kartografikus feltüntetésével jeleskedett.

Ily sokoldalúan jeleskedve maradandó értékű eredményeket ért el nemcsak szellemének nagyságával, búvárkodásának mind újabb és újabb módszereivel, de különösen törhetlen akaratercjével és változatlan kitartásával. Más egyéb irodalmi közlésein kívül erős bizonyítéka ennek a halála után közreadott *Hydrographia Hungariae* című munka, amely nemcsak nagy kémiai tudásának bizonyítéka, de fáradhatatlan munkálkodásának is. Bámulatos az a fáradságot nem kímélő törekvése, amellyel hazánk ásványvízforrásait megismerni iparkodott. Jóformán élete javarésztét úton töltötte, ami által hazánk természeti viszonyait alaposan megismerhette és ezáltal hazánk növényzeti gazdagságának mintegy felfedezője.

Elsősorban is mint jeles florista szisztematikai tudásának erős bizonyítékait szolgáltatta, amelynek tanúságai közreadott irataim és hátrahagyott bőséges jegyzeteim kívül gazdag gyűjteménye, amelyet Nemzeti Múzeumunk növénytára kegyelettel őriz! A gyűjtemény jelentőségéről és gazdag tartalmáról nemzeti múzeumi tagtársaink részben már megemlékeztek szakosztályunk ülésain, részben pedig mai ülésünkön fognak megemlékezni.

Mindezek kellő világításba helyezik nemcsak a gyűjtemény jelentőségét, de a gyűjtőnek szellemét, értékét is. Ezért mellőzve a gyűjteményről való részletes megemlékezést, inkább iratainak azokat a részleteit veszem szemügyre, amelyek hivatvák bizonyítani azt, hogy tudása, tájékozottsága a növénytantak más, a flóra ismertetésével nem kapcsolatos terein is mennyire volt otthonos.

Ezt az otthonosságot különben már eleve is feltételezhetjük, mert hát Kítáiból ha nem is volt, mondhatnám, működő egyetemi tanár, mert hiszen egyetemi előadásokat nem tartott, mégis mint az egyetemi tanári kar tagja és mint az egyetemi növénykert igazgatója, de mint kutató, búvárkodó tudós ismerte kora botanikai törekvéseit bizonyára minden irányban. De lehetetlen volt ezt elkerülnie már csak azért is, mert hiszen Willdenow-val, Schultes-szel és más külföldi botanikusokkal való összeköttetése révén ismernie kellett az akkor külföldön megindult élénkebb botanikai mozgalmak irodalmi jelenségeit, amelyeknek jóformán foglalatosa, kifejezője volt Willdenow közismert kézikönyve.¹

Ezeknek az ismereteknek a birtokában vizsgálja, kutatja hazánk növényzetét és ezeknek az alapján írja meg legjelentősebb munkáját: a „*Plantae rariores Hungariae*“-t.

¹ Willdenow, Karl Ludwig: Grundriss der Kräuterkunde. Berlin, 1792.

Ebben mint elsősorban fitografus és flóraismertető iparkodik felhasználni ismereteiből mindazt, ami akár mint sajátos tulajdonság, akár mint értékes jellenség az illető növényre nézve jellemző.

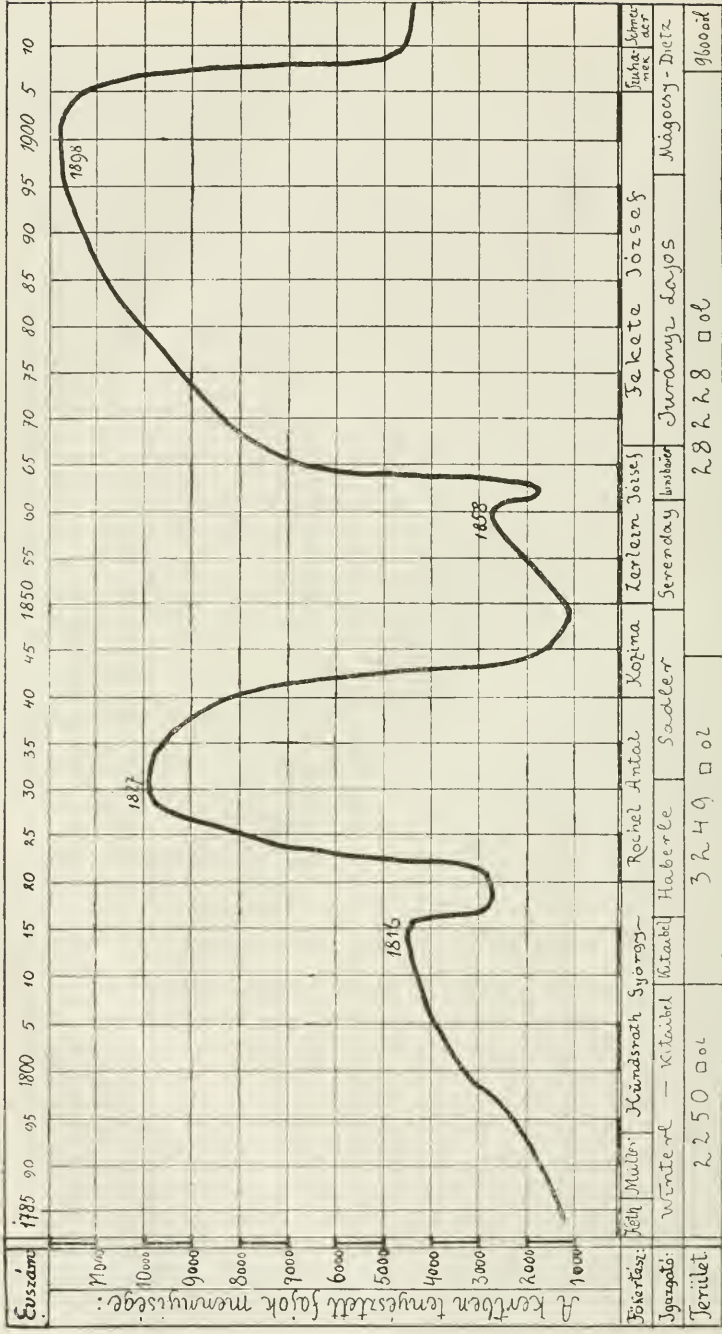
Még mai haladottabb ismereteink alapján is elismeréssel olvassuk mindazt, amit munkájában felvett növényeinek előfordulási helyéről, illetőleg termőhelyéről mond. Nagy munkájának első kötetében hazánk ökológiai növényföldrajzi viszonyainak képét vázolja általauosságban, de már a harmadik kötetben Horvátország ebbeli viszonyairól részletesebben szól — felsorolva a növényformációkat alkotó növényeket a más formációkkal közös és az endemikus növényekre való utalással — élénk megfigyeléseinek erős bizonyítékaként. Kémiai ismereteit felhasználva jellemzi a növények termőhelyének sajátosságait. A növények leírásában mindig rámutat a növények illatára, sőt ízére is. Kiterjeszkedik a növények olajtartalmára, tejnedv- és gyantatartalmára, végül pedig a nektáriumokról is megemlékezik. Teszi ezt pedig nagyon természetesen a növény ebbeli sajátosságának kiemelésével és az illető anyagnak a növényben vagy a növényen való előfordulásának sokszor pontos organographiai megjelölésével és a növényre való jelentőségének kiemelésével.

Megfigyelésének jelenségével kiterjeszkedik azután a növények virítási idejének a pontos megállapítására. Ebben a tekintetben sokszor megjelelőli a virítás tartamát is, sőt még a termés idejét is. Ebbeli megfigyeléseit egyes esetekben egybeveti más fajokon tett megfigyeléseivel is, sőt még rámutat a különböző termőhelyeken mutatkozó különbségekre is.

Általában a növények sajátosságainak megállapításában a tartós megfigyelésén alapuló tanulmány alapján jár el, úgy hogy mondhatnám sohasem a herbárium szárított és más, tehát elhalt növénypéldányok alkotják tanulmányának tárgyát, hanem maga az élő növény. Ebbeli törekvésében nagy segítője az a felsőbb hatóságai által is kifejezett kívánságnak a teljesítése, hogy hazánk növényeit az egyetemi növénykertben gyűjtse össze. Itt azután alkalma van a növényeknek a tenyésztés alatt való viselkedésének a megfigyelésére. És hogy élt is ezzel az alkalommal, tanulsága ennek a számos növény leírásában közölt, a növény tenyésztése alatti változására, vagy sajátosságainak megmaradására vonatkozó megjegyzése, amellyel önkénytelenül is azokhoz sorakozik, akik nem hívei a növényfajok állandóságának.

Ezalatt, de a szabad természetben is a növények alaki és egyéb sajátosságait megfigyelve, igen sok értékes ökológiai, fejlődésbeli, alkalmazkodási, alaki tulajdonságokat is figyelt meg és írt le, amelyeket a későbbi vizsgálatok jórészt mind igazoltak.

És mindezek után végül még — talán felsőbb hatóságai kívánságának is megfelelő — kiterjeszkedik a gyakorlati

szempontok figyelembevételére is, különösen szemmel tartva a mezőgazdasági viszonyokat.

A mondottak kellőképen igazolják, hogy Kitaibel széles látókörű, éles megfigyelésű és erős következtetésekben felépülő ítéllettel bíró botanikus volt. Ez a magyarázata annak, hogy sok általa megállapított faj között nagyon kevés az olyan, amelyet ma is ne helyesnek ismerne el a tudós világ. A flóránk gazdagságát bizonyító munkálkodása mellett azonban nem csekélyek azok az érdemei sem, amelyekkel a hazai növények behatóbb ismeretét vitte előbbre. Ebbeli érdemeit, tudását mérlegelve, csak a legnagyobb méltánnyal emlékezünk meg róla halálának százados évfordulóján, áldva emlékét, életét, munkáját például állíthatjuk magunk és a későbbi nemzedékek elé! Kitaibel Pált büszkeséggel valljuk a magunkénak, halálával hangoztatjuk, hogy „gaude Hungariae que talem tulisti.“

2. Jávorka Sándor: „Kitaibel herbáriumának virágos növényei“ címen beszólja Kitaibel Pál herbáriumának jelentőségét, ismerteti a nagybecsű herbárium tartalmát és bejelenti, hogy a virágos növényeket, melyeknek példányszáma körülbelül 14 ezerre tehető, a tervbevetett Kitaibel-féle emlékmű részére feldolgozta.

3. Kümmerle J. B.: „Kitaibel herbáriumának haraszt-féléi“ címmel ismerteti Kitaibel herbáriumában meglévő Pteridophytákat. (Megjelenik a Kitaibel emlékműben.)

4. Szabó Z.: „A budapesti növénykert növényállománya Kitaibel korában és jelenleg“ címmel ismerteti a növénykert növényállományának változását Winterltől kezdődőleg a mai napig. A növényállomány hozzávetőleges emelkedését és süllyedését grafikonban ábrázolja, amelynek adatait a megjelent jelentések-ből, magcserejegyzékekből, Gombocz Endre művének és a növénykerti irattár egykorú feljegyzéseinek adataiból számította ki. A növényállomány nagyságát jelző hullámvonalnak négy emelkedése van. Az első magasabb pontja 1809—1816-ig, Kitaibel működésének idejére (4000—5000 fajszám közé), a második igen nagy emelkedés 1827-re Haberle—Rochelel korára (fajszám közel 10 ezer), a harmadik kisebb emelkedés 1858-ra, Gerenday új kertalapításának első évtizedére (fajszám közel 3000) esik, végül a negyedik nagy emelkedés Linzbauer működésével kezdődik és Jurányi Lajos igazgató, Fekete József intéző működésének idejére esik, amikor az eddig elért legmagasabb fajszám 11 ezer fölé emelkedett. Minden emelkedés után hirtelen esés áll be, mint Kitaibel halálakor (3000 alá), Rochelel főkertész távozásakor. Gerenday működésének végén és végül a jelenlegi növénykert területének egyharmadára való csökkenésekor (1907). Az emelkedések között legjelentősebb a Kitaibel idejére eső, aki Hunds-rath főkertésszel a magyar flóra jellemző növényeit gyűjtötte össze és nevelte fel a kertben és ezzel kijelölte a magyar botanikus kertek helyes irányát. Haberle korának nagy fajszáma a nagy csereforgalomra vezethető vissza, de a 10 ezret

megközelítő szám az akkori kert kis területéhez (3249 □-öl) képest kétséges is. Ez a nagy állomány a kerttel együtt Rochel főkertész halálával elpusztult, az új (üllői-úti 28228 □-öles) területen eleinte Gerenday igazgatása alatt felvirágzik kissé a kert, de igazi lendületet Linzbauer, majd Fekete József főkertész és Jurányi Lajos igazgatása ad a kertnek. Az utolsó súlyedést 1907 óta a kert területe nagy részének elvesztése okozta, úgy, hogy a jelenlegi növényállomány körülbelül a Kitaibel korabeli kert állományának felel meg a 9600 □-öles területen.

5. Elnök meleg szavakkal köszöni meg a nagyszámban megjelent vendégek szíves érdeklődését, különösen a Társulat elnökének megjelenését. Abban a reményben zárja be az ülést, hogy Kitaibel emlékének felidézése termékenyítőleg hat a magyar botanika további fejlődésére és művelésére. Felajánlja a jelenlévőknek Gombocz Endre művét, amely a budapesti botanikus kert és tanszék történetét tárgyalja és bemutatja az érdeklődőknek Kitaibel műveit, rendelkezésre álló kert-i kéziratait, jegyzeteit.

A Növénytani Szakosztály kirándulásai.

A szakosztály 1917. évi június hó 14-én ülés helyett kirándulást rendezett a Szent-Endre feletti hegyekre, 1917 szeptember hó 30-án pedig a Veresegyháza melletti tavakhoz. Mindkét kirándulást Jávorka Sándor vezette és azokon számos szakosztályi tag vett részt.

HÍREK.

Thaisz Lajos kísérletügyi állomásvezető a m. kir. földművelésügyi minisztériumban, a kísérletügyi igazgatói címet és jelleget kapta.

Kern Hermann kísérletügyi adjunktust a m. kir. földművelésügyi miniszter a növényélet és kórtani állomáshoz állomásvezetővé nevezte ki.

Lacsny Ince Lajos dr. tanár a rozsnyói kath. főgimnázium igazgatója lett.

Hollendonner Ferenc dr. műegyetemi magántanárt a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a budapesti V. ker. áll. főreáliskolához rendes tanárnak nevezte ki.